

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIKTANT O'TKAZISHNING METODIK JIHATLARI

Хо'janiyozova Gulhayo

UrDU Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda diktant o'tkazishning metodik jihatlari o'rganilgan. Unda diktantning o'quvchilarning orfografiya va grammatika yuzasidan olgan nazariy bilimlarni mustahkamlashi, ularning yozuvidagi nuqsonlarni va uning yuzaga chiqish sabablarini aniqlashda o'qituvchiga yordam berishi ko'rsatiladi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf, imloviy savodxonlik, diktant, yozma ish turi, ta'limiy diktant, orfografik malaka.*

Аннотация. *В данной статье изучаются методические аспекты проведения диктанта в младших классах. Показано, что диктант укрепляет теоретические знания учащихся по орфографии и грамматике, помогает учителю выявить дефекты в их письме и причины их возникновения.*

Ключевые слова: *начальная школа, орфографическая грамотность, диктант, вид письменной работы, учебный диктант, орфографические навыки.*

Annotation. *In this article, the methodical aspects of conducting dictation in elementary grades are studied. It shows that dictation strengthens students' theoretical knowledge of orthography and grammar, helps the teacher to identify defects in their writing and the reasons for its occurrence.*

Key words: *elementary school, spelling literacy, dictation, type of written work, educational dictation, orthographic skills.*

Boshlang'ich ta'limda ona tili mashg'ulotlari bolalarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, til sezgirligini tarbiyalashga xizmat qilmog'i lozim. Zero, ona tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, uslubiy aniq, mazmunli, ohangga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to'g'ri yoza olish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu vazifa o'quv predmeti sifatida o'zbek tilining o'ziga xos xususiyati bo'lib, o'quvchini shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan umumta'lim vazifalari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi.

Boshlang'ich sinflarda o'rganish uchun tilni ongli egallashga va o'quvchilarda grafik va orfografik malakalarni shakllantirishga zamin hisoblangan bilimlar tanlangan. Fonetika va grafika sohasida o'quvchilar so'zning tovush tarkibini, unli va undosh tovushlarning o'ziga xos xususiyatlarini, so'zda tovushning ma'noni

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

farqlashdagi ahamiyatini to'g'ri tushunishga imkon beradigan bilimlarni o'zlashtiradilar, shuningdek, ularga so'zning tovush va gra-fik shakli o'rtasidagi nisbat (bog'lanish) ni ongli aniqlash, so'zni to'g'ri yozish imkoniyati yaratiladi.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning orfografik malakalarini shakllantirishda diktantning alohida o'rni bor. Diktant lotincha dicto (dikto) so'zidan olinib, aytib bermoq, so'zlamok, gapirmok ma'nolarini bildiradi. Diktant, odatda, o'qituvchining aytib turishi bilan amalga oshiriladigan yozma ish turidir.

Diktant yordamida orfografik, grammatik nazariy bilimlarni o'quvchilar qisqa vaqt ichida (diktant yozish jarayonida) yozuvga tatbiq qila bilishlari talab qilinadi, bu esa o'quvchilarning aqliy faoliyatlariga bog'liq holda yuzaga chiqadi. O'quvchilar yozayotgan so'zlari imlosini diktant yozish davomida idrok qila olishlari, shu vaqtning o'zida o'rganilgan nazariy bilimlarni xotiraga keltirib, yozuvda qo'llay bilishlari zarur. O'quvchilar shundagina xatosiz yoza olishlari mumkin. Bu esa o'quvchilardan puxta bilim, avtomatik ko'nikma talab qiladi. Turli ko'rinishdagi diktantlar o'quvchilarga so'zlarni avtomatik ravishda mustaqil, to'g'ri xatosiz yozishni o'rgatishda o'qituvchiga imkon beradi.

Ma'lumki, diktantning turli ko'rinishlari o'quvchilarga orfografiya va grammatikadan berilgan nazariy bilimlarni mustahkamlash, bu nazariy bilimlarni yozuvda qo'llay bilishda, o'quvchilarning yozuvidagi nuqsonlarni va uning yuzaga chiqish sabablarini aniqlashda o'qituvchiga yordam beradi. Diktant orqali o'quvchilarning ba'zi bir grammatik mavzularni qay darajada o'zlashtirganliklari ham aniqlanadi. Demak, ilg'or o'qituvchilar diktantdan keng foydalanmoqdalar, hayotga uni tobora chuqurroq olib kirmoqdalar. Binobarin, o'quvchilarga berilgan orfografik bilimlarni mustahkamlash, bir yoki bir necha mavzu yuzasidan ularning olgan bilimlarini diktant vositasida sinab ko'rish mumkin. Demak, diktant vositasida ham o'quvchilarga orfografik bilim beriladi, ham berilgan orfografik bilimlar sinab ko'riladi.

Ta'limiy diktantlar biror orfografik-grammatik mavzuni mustahkamlash, bola ongiga singdirish va bu nazariy bilimni yozuvda qo'llay olishga o'rgatish uchun xizmat qiladi. Bunday diktantlar sinfda o'qituvchi va o'quvchilarning faol ishtirokida o'tkaziladi: diktant yozishdan avval mustahkamlash ko'zda tutilgan biror mavzu yoki bir necha mavzu o'quvchilarga eslatiladi, zarur bo'lgan so'zlar imlosi ko'rsatiladi, o'quvchilar bu so'zlarni xato yozmasliklariga o'qituvchi ishonch hosil qilsa, u so'zlarni yozishga ruxsat beradi. Ayrim hollarda esa diktant yozish davomida o'quvchilarga imlosi noma'lum bo'lgan so'zlarning yozilishini o'qituvchidan so'rab olib, so'ng yozish yoki yozib bo'lgandan so'ng bu so'zning imlosini o'qituvchi yordamida aniqlab olish va o'z xatosini shunga qarab tuzatish

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

huquqi ham beriladi, Ishni bu xilda tashkil qilish o'quvchilarni xatosiz yozishga o'rgatadi, ularning orfografik sezgirligini oshiradi, o'quvchi xotirasida so'zlarning xato shakli mustahkamlanib qolishidan saqlaydi.

Ta'limiy diktantlarning sinash xarakteri ham bor. O'qituvchi suhbat jarayonida o'quvchilar bilimidagi nuqsonlarni, yozuvda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolarni aniqlashga ham imkoniyat topadi, bu nuqsonlarni darhol bartaraf qilish uchun tadbiriy choralar izlaydi.

Ta'limiy diktantni o'qituvchi turli sharoitda va turli maqsadlarda o'tkazadi: yangi mavzu o'tib bo'lingach, diktant yozdirish mumkin. Bu holda o'qituvchi imlosi bolalarga notanish bo'lgan har bir so'zning yozilishini doskada ko'rsatish, uning imlosini og'zaki izohlash, bu so'zning yozilishini ayrim o'quvchidan hozir o'tilgan grammatik mavzuga bog'lab izohlab berishni talab qilish bilan o'quvchilarga eslatib, so'ng yozdiradi. Bu xil diktant yangi mavzuni mustahkamlovchi mashq vazifasini bajaradi.

Diktantning bu ko'rinishini yozish jarayonida o'quvchilar grammatikadan olgan nazariy bilimlarini yozuvga mustaqil tatbiq qilishga odatlanadilar, bunda o'quvchilar mustaqil fikrlashga, biror imlo qoidasi haqida o'zicha hukm chiqarishga majbur bo'ladilar. Bu o'quvchilarning ongli bilim olishlariga zamin yaratadi. Ba'zan esa avval o'rganilgan bir necha dars davomida turli yo'llar bilan bolalarga singdirilgan biror mavzuni yana ham puxtaroq mustahkamlash, shuningdek, o'quvchilar bilimidagi bo'sh tomonlarni aniqlab olish va uni tuzatish uchun metod izlash maqsadida ta'limiy diktantdan foydalanish mumkin. Bunda o'qituvchi o'quvchilarni ko'proq mustaqil fikrlashga, o'z xatosini izlab topishga, o'rganilgan nazariy bilimni birovning yordamisiz yozuvga tatbiq qilishga yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi// Boshlang'ich ta'lim, 1998, 6-son.
2. Umumiy o'rta ta'limning Davlat Ta'lim Standarti va o'quv dasturi (Boshlang'ich ta'lim).- Toshkent, 2017.
3. Qosimova K., Matchonov S. , G'ulomova X., Yo'ldasheva SH., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. -Toshkent, "Nosir", 2009.